

ОЛЕКСАНДР КУЧЕРУК

ПАМ'ЯТНИКИ ВІД СЛОВА ПАМ'ЯТЬ
ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

Поет і цар: пам'ятник(и) перед Київським університетом

■
Пам'ятник Богданові Хмельницькому: трансформації

■
Пам'ятник княгині Ользі у Києві

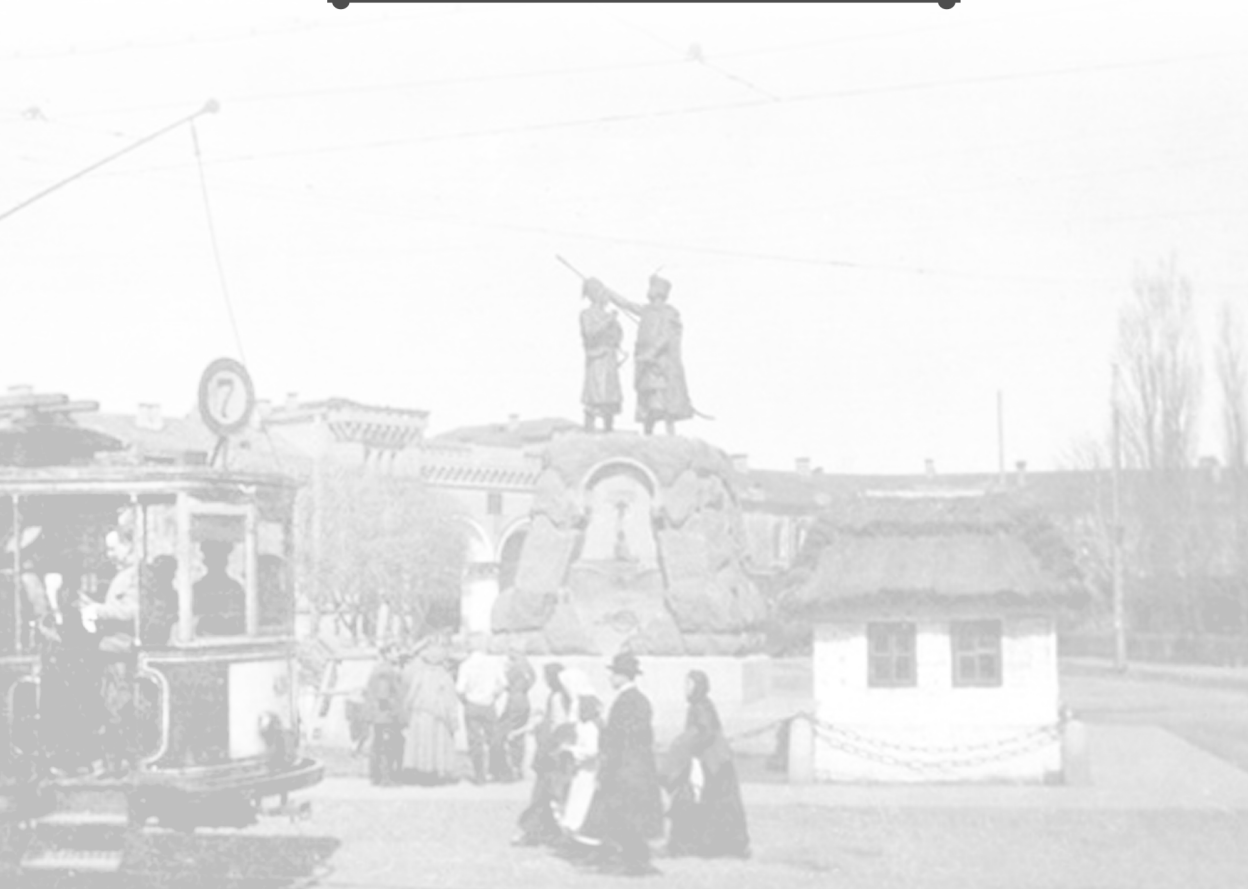
■
Могила чи кенотаф: поховання українських козацьких старшин В. Кочубея та І. Іскри у Києво-Печерському монастирі

■
Пам'ятник П. Столипінові у Києві

■
Пам'ятник на Арсенальній площі Києва

■
**Пам'ятник Українській Народній Республіці у Києві:
рік 1918**

■
Некрополь Маріїнського парку

ОЛЕКСАНДР КУЧЕРУК

ПАМ'ЯТНИКИ
ВІД СЛОВА ПАМ'ЯТЬ
ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

Київ
Парламентське видавництво
2019

УДК 94:725.94](477.411)

К95

Кучерук Олександр

К95 Пам'ятники від слова пам'ять. Історичні розвідки / О. Кучерук. — Парлам. вид-во, 2019. — 376 с.

ISBN 978-966-922-142-1

У книзі під спільною обкладинкою зібрано історії окремих пам'ятників і пам'ятних місць столиці України міста Києва. Дослідження ґрунтується на розвідках апробованих у формі статей у фаховій періодиці. Текст широко ілюструється планами, фотографіями, як відомим, так і нещодавно виявленими.

Видання буде цікаве киянам, киевознавцям, а також усім, кого цікавить національна історія, історія культури і мистецтва України.

УДК 94:725.94](477.411)

ISBN 978-966-922-142-1

© Кучерук О. С., 2019.

ПАМ'ЯТНИКИ І ПАМ'ЯТЬ У ОЛЕКСАНДРА КУЧЕРУКА

Киевознавча література тривалий час була дуалістичною за своїм ідеологічним спрямуванням. Кліше додавати до українського «тіла» російську «голову» заклав ще архетипний «Синопис» Інокентія Гізеля. Пришивати українську частину історії міста до всеросійського стовбура продовжували і паломники Києво-Печерської лаври від часів митрополювання Самуїла Миславського до путівників Миколи Сементовського. Таким був і знаменитий «Опис Києва» Максима Берлінського. І навіть Микола Закревський у своїй безсмертній книзі про Київ віддав данину традиційному поглядові, що з приходом і перемогою Росії у XVIII–XIX ст. для українського киевознавства наступив Фукуямівській «кінець історії» — благословенний і міродайний час благоденства. Архівно-документалістичними і позитивістичними були книжки Миколи Петрова, Степана Голубева й Володимира Іконнікова. Вони не давали оцінок київського минулого з точки зору інтересу панівної нації, лише воліли говорити мовою голого факту-документа.

Частково традицію жорсткої підпорядкованості київської історії Москві намагався порушити хіба Михайло Максимович. Але стосувалося це часів ранніх, до політичного приєднання Києва під Росію. Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш і Володимир Антонович не були у вузькому сенсі київськими краєзнавцями. Дуже обережні вислови українського сепаратизму почали дозволяти собі киевознавці громадівського спрямування лише під час існування журналу «Киевская старина» наприкінці XIX ст. Але такі обережні незгоди з великодержавною лінією доводилося завуальовувати численними вірнопідданчими трактовками у тих-таки книжках. Вдавалося лише висловити окремі натяки на накинення новій колонії імперської волі. Згадати можна приміром П. Лебединцева, який обережно згадав про спалення Лаври агентами Петра I у 1718 р.; або визнання історично і мистецьки цінними розписи XVIII ст. Успенського собору Лаври, знищені під час варварської «реставрації» столичним художником Петербуга М. Істоміним; або тужливі досліди про останні роки магдебурзького самоврядування на Києво-Подолі Івана Каманіна.

Системно українського краєзнавчого погляду на минуле Києва не відбулося навіть у путівнику Костя Шероцького «Київ» у 1917 р. Обиватель міг лише частково прийняти українське мистецтво у стилі барокко як позитивне допасування до російського Києва XIX ст. Тому, мабуть, таке значення мав «Провідник. Київ» Федора Ернста — перший системний національно-український путівник по Києву, який завершив у 1930 р. добу розстріляного відродження. Але путівник Ернста був би не можливий без «Києва та його околиць в історії і пам'ятках» М. Грушевського 1926 р., без його «Історії України-Руси».

Після того впала завіса на тему українського Києва. Не беручи до уваги емігрантської літератури, про національне місто почали писати лише після 1991 р., і то далеко не одразу. Кліше Києва М. Булгакова та К. Паустовського (читай

П. Столипіна і Миколи І) тривалий час тяжіло над киевознавством. Воно продовжувало і до 2000-х рр. перебувати під владою російського ліберально-чорносотенного погляду про місто над Дніпром. Складалося парадоксальне враження, що загальна і місцева історії несполучні посудини. Одна могла висвітлюватися з національного боку, а друга — мала залишатися на ідейних засадах, образно кажучи, чудового киевознавця але великодержавника і російського шовініста Федора Титова.

Пригадую як напередодні нинішньої російсько-української війни знаний киевознавець Віталій Ковалинський закинув мені «політизацію» київської історії у моїй книзі «Київ: люди і будинки». Ніби цікавитися Д. Бібіковим та І. Фундуклеєм, а не Т. Шевченком і М. Костомаровим не є такою ж політизацією киевознавства тільки на користь російського сусіда. Пригадуючи метафору М. Максимовича, нам пропонують і зараз оцінювати міську історію з точки зору Боровицького пагорба Кремля. У 1990-ті — 2000-ні рр. розквітнув талант Дмитра Малакова. Він одним з перших місцевих краєзнавців почав ламати традицію дискурсу: Київ — «третя російська столиця».

Олександр Кучерук є одним з провідних адептів націоналізації київської історії. Він написав популярні праці про історію будинку Центральної Ради — Педагогічного музею, про українські адреси міністерств і відомств УНР та Української Держави в Києві 1917–1920 рр. Олександр Сергійович видав низку брошур і статей з історії визначних і забутих київських монументів: Богдану Хмельницькому, Петру Столипіну, Тарасові Шевченку, стелу соборності та ін. Він відкрив нішу, яка була незаповненою і незнаною. Авторів раніше цікавили хіба скульптори й архітектори київських монументів. Куди ж цікавіше і важливіше знати історію їх встановлення, які пропагандистські цілі переслідувала влада їх встановлюючи. Сьогодні модною, і заслужено, стала тема історичної пам'яті, виховання ідеологічних пріоритетів у суспільстві архітектурою і мистецтвом. Нас цікавить як мешканці міста ставилися до цих пам'ятників, як відбувалася «війна монументів» у ХІХ–ХХ ст., які ставалися ідеологічні метаморфози у масовій свідомості під впливом того чи іншого монумента в конкретно-історичний час.

Праці О. Кучерука останнього десятиріччя вивели його в число сучасних киевознавців. Добре, що з появою цієї книги читач матиме можливість ознайомитися з «біографіями» різних монументів доби російського царського і комуністичного панування над Києвом. Видані в одній книзі історії окремих київських монументів полегшать користувачу доступ до досліджень, які під однією обкладинкою укладають цілу монографію з історії київських пам'ятників. Сподіваюся, ця книжка спонукатиме не лише самого автора, а й інших дослідників на подальші студії у заданому напрямі. Впевнений, що вона буде цікавою не лише для вузького кола киевознавців, а й усіх шанувальників нашого минулого. Бо через конкретно-міське відкриваються ширші проблеми загальноісторичного значення.

*Ігор Гирич,
доктор історичних наук*

ЗМІСТ

Поет і цар: пам'ятник(и) перед Київським університетом	7
Пам'ятник Богданові Хмельницькому: трансформації	61
Пам'ятник княгині Ользі у Києві	97
Могила чи кенотаф: поховання українських козацьких старшин В. Кочубея та І. Іскри у Києво-Печерському монастирі	151
Пам'ятник П. Столипінові у Києві	209
Пам'ятник на Арсенальній площі Києва	245
Пам'ятник Українській Народній Республіці у Києві: рік 1918	293
Некрополь Маріїнського парку	319